

KS. KRYSZTOF ZIAJA
Opole

Problem struktury Ewangelii św. Mateusza we współczesnej egzegezie

Ewangelia według św. Mateusza w kanonie ksiąg Nowego Testamentu znajduje się na pierwszym miejscu, co pozwala nam o niej mówić jako o pierwszej Ewangelii, podobnie jak o Ewangelii Łukasza, w związku z jej miejscem w kanonie, mówi się trzecia Ewangelia¹ Mateusz wraz z Markiem i Łukaszem tworzą tzw. Ewangelie synoptyczne. Przedmiotem pracy jest ukazanie struktury pierwszej Ewangelii we współczesnej egzegezie. Uczyniono to przedstawiając najpierw ogólną charakterystykę struktury wszystkich Ewangelii synoptycznych, a następnie strukturę Ewangelii św. Mateusza w opisach współczesnych egzegetów.

1. Charakterystyka struktury Ewangelii synoptycznych

Trzy pierwsze Ewangelie (synoptyczne) są podobne pod względem struktury, którą możemy określić jako teologiczno-geograficzną. Kończą się rozdziałami o meście, śmierci, zmartwychwstaniu Jezusa (Mt 26-28; Mk 14-16; Łk 22-24), stanowiącymi wypełnienie się ukazanej wcześniej działalności Jezusa.

¹ Na temat pierwszego miejsca w kanonie Ewangelii zob. J. HOMERSKI, *Ewangelia według św. Mateusza. Wstęp – przekład z oryginału – komentarz*, PNT 3,1, Poznań–Warszawa 1979, s. 25–37.

Ogólny schemat Ewangelii synoptycznych przedstawia się następująco:

	Mt	Mk	Łk
Historia dzieciństwa	1-2	—	1-2
Jezus w Galilei	3-18	1-9	3-18
Droga do Jerozolimy	19-20	10	18-19
W Jerozolimie	21-25	11-13	19-21
Męka, Śmierć i Zmartwychwstanie	26-28	14-16	22-24

A szczegółowy w ten sposób:

Ewangelia dzieciństwa Jezusa

Mt		Łk	
1,1-17	Drzewo genealogiczne Jezusa	1,1-4	Prolog
1,18-25	Narodziny	1,5-38	Zwiastowanie (Jan i Jezus)
		1,39-80	Narodziny Jana Chrzciciela
2,1-12	Mędrcy ze wschodu	2,1-40	Narodziny Jezusa
2,13-23	Ucieczka i powrót	2,41-52	Dwunastoletni w świątyni

Jezus w Galilei

	Mt	Mk	Łk
Jan Chrzciciel i chrzest	3	1	3
Kuszenie	4	1	4
Wystąpienie w Galilei, pierwsi uczniowie	4	1	4-5
Kazanie na Górze	5-7	—	6
Uzdrowienie i inne cuda	8-9	1-3	5
Uczniowie	10	3	10
Przypowieści	13	4	8
Wyznanie Piotra, zapowiedź męki	16	8	9
Przemienienie, spór o pierwszeństwo	17-18	9	9
Łukaszowa historia podróży (tzw. Reisebericht)			10-18

Droga do Jerozolimy

	Mt	Mk	Łk
Małżeństwo, dzieci	19	10	18
Trzecia zapowiedź męki	20	10	18

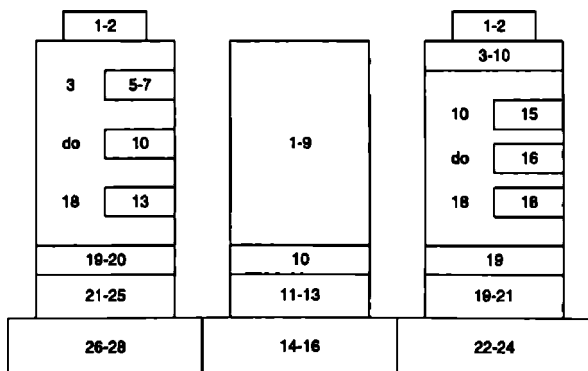
W Jerozolimie

	Mt	Mk	Łk
Wjazd do Jerozolimy	21	11	19
Oczyszczenie świątyni	21	11	19
Przeciwko faryzeuszom i sadyceuszom	22-23	12	20
Zapowiedź zburzenia Jerozolimy	24	13	21
Apokalipsa synoptyczna	24-25	13	21

Męka, Śmierć i Zmartwychwstanie

	Mt	Mk	Łk
Od spisku przeciw Jezusowi do Getsemani	26	14	22
Od uwięzienia do śmierci	26-27	14-15	22-23
Pusty grób i Wielkanoc	28	16	24

Graficznie strukturę tych Ewangelii Claus Westermann² przedstawił następująco:

² C. WESTERMANN, *Abriss der Bibeldkunde*, Stuttgart 1991, s. 146.

2. Struktura Ewangelii św. Mateusza

Ewangelia Mateusza określana jest jako Ewangelia pierwotnego Kościoła. Uważa się, że wierni korzystali z niej więcej niż z pozostałych ksiąg natchnionych Nowego Testamentu. Działo się tak najprawdopodobniej z tego powodu, że ta Ewangelia przytacza najwięcej szczegółów dotyczących osoby i nauczania Chrystusa.

Jezus ukazany jest w niej jako mistrz i nauczyciel³ Głównym tematem Jego nauczania jest Królestwo Niebieskie – βασιλεία τοῦ οὐρανοῦ, Królestwo Boże — βασιλεία τοῦ Θεοῦ. Należy także zaznaczyć, że królestwo niebieskie w terminologii Mateuszowej jest synonimem królestwa Bożego i ma identyczne znaczenie⁴

Dokonując ogólnej charakterystyki pierwszej Ewangelii należy wspomnieć, że była ona skierowana zarówno do chrześcijan pochodzenia judaistycznego, jak i pogańskiego. Jest w niej obecne chrześcijaństwo pochodzenia judaistycznego i pogańskiego. Kościół Mateusza miał wprawdzie korzenie judaistyczne, ale był to judaizm otwarty na świat pogański. W związku z tymi korzeniami w dziele Mateusza spotykamy m.in. liczne cytaty refleksyjne, które mają ukazać wypełnienie się zapowiedzi Starego Testamentu (np. Mt 1,22-23; 2,5-6)⁵. Jezus zaś ukazany jest jako zapowiadany Syn Człowieczy, w którego słowach i czynach zrealizowały się zapowiedzi starotestamentalne⁶ Ma to duży wpływ na spotykane w egzegezie propozycje podziału, struktury pierwszej Ewangelii.

Omówione zostaną propozycje następujących autorów: Janusz Czerski (*Księgi narracyjne Nowego Testamentu*, Opole 2003, s. 170–172), Józef Homerski (*Ewangelia według św. Mateusza*, Poznań–Warszawa 1979, s. 37–43), Józef Kudasiewicz (*Ewangelie synoptyczne dzisiaj*, Ząbki 1999, s. 188–190) i Claus Westermann (*Abriss der Bibelkunde*, Stuttgart 1991, s. 146–152).

J. Czerski, omawiając strukturę Mateusza, zauważa:

W pierwszej ewangelii trudno dopatrzeć się wyraźnego planu, ale występują w niej pewne formuły, które można uważać za sygnały podziału tekstu. Np.

³ HOMERSKI, *dz. cyt.*, s. 43.

⁴ J. KUDASIEWICZ, *Ewangelie synoptyczne dzisiaj*, Ząbki 1999, s. 277.

⁵ J. CZERSKI, *Księgi narracyjne nowego Testamentu*, Opole 2003, s. 182–184.

⁶ WESTERMANN, *dz. cyt.*, s. 146.

w perykopie Mt 4, 23-9, 35 występuje na początku i na końcu tekstu identyczna formuła: „Obchodząc całą Galileę, uczył w ich synagogach, głosząc ewangelię o królestwie Bożym i lecząc wszelką chorobę i wszelką słabość ludu” Kolejnym takim sygnałem jest stereotypowe zakończenie każdej z pięciu wielkich mów Jezusa: καὶ ἐγένετο ὅτε ἐτέλεσεν ὁ Ἰησοῦς τοὺς λόγους τούτους i stało się, gdy Jezus dokończył tych słów” (Mt 7,28; 11,1; 13,53; 19,1; 26,1). Na tej podstawie niektórzy dzielą Ewangelię Mateusza na pięć mów. W ten sposób prezentuje się ona jako nowa Tora Jezusa, jako opozycja do dawnej Tory, czyli Pięcioksięgu Mojżesza. Chociaż wydaje się oczywistym, że ewangelista celowo posługiwał się tą stereotypową formułą, to jednak nie jest ona znakiem podziału tekstu. Mateusz chciał w ten sposób mocniej podkreślić znaczenie słów Jezusa. Zdaje się to potwierdzać orędzie misyjne Jezusa zmartwychwstałego: „Uczcie ich zachowywać wszystko, co wam nakazałem” (Mt 28,20).

I dalej:

Struktura pierwszej Ewangelii, oparta na pięciu mowach Jezusa, nie jest więc zgodna z treścią i na pewno nie została zamierzona przez jej autora. Inny model podziału opiera się na dwóch tekstach o podobnym brzmieniu: Mt 4,17 i Mt 16,21. Pierwszy tekst sygnalizuje początek działalności Jezusa: „Odtąd począł Jezus przepowiadać” (Mt 4,17), drugi natomiast stanowi wprowadzenie do historii Jego męki: „Odtąd zaczął Jezus uczniom ukazywać” (Mt 16,21). Teksty te zdają się wytyczać dwie centralne części Ewangelii, które wyprzedza obszerny wstęp: Mt 1–4,16. Ta propozycja struktury również nie jest przekonująca, gdyż wspomniane teksty można rozumieć nie tylko jako znaki podziału, lecz także jako podsumowanie pewnej całości. Poza tym ten model struktury preferuje narrację, a mowy i pouczenia Jezusa przesuwają na drugi plan⁷

Po tych uwagach autor proponuje następującą strukturę:

Mt 1,1–4,22	Prolog
1–2	Historia dzieciństwa
3,1–4,22	Przygotowanie publicznej działalności Jezusa
Mt 4,23–9,38	I. Objawienie Jezusa jako Mesjasza w słowie i w czynie
5–7	Kazanie na Górze
8–9	Cuda
Mt 10,1–13,53	II. Nauczanie i kontrowersje
10	Mowa misyjna
11	Jan Chrzciciel i reakcja Izraela na wystąpienie Jana Chrzciciela i Jezusa
12	Kontrowersje
13,1-53	Nauczanie w przypowieściach

⁷ CZERSKI, dz. cyt., s. 170–171.

Mt 13,54–16,12	III. Cuda i kontrowersje
Mt 16,13–23,39	IV. Godność Jezusa jako Mesjasza i Syna Bożego — charakterystyka ucznia Jezusa
16,13–17,13	Godność Jezusa jako Syna Bożego
17,14–20,34	Charakterystyka ucznia Jezusa (I)
21–23	Wjazd Jezusa jako Mesjasza do Jerozolimy — charakterystyka ucznia Jezusa (II)
Mt 24–25	V. Mowa eschatologiczna
Mt 26–28	VI. Historia męki i zmartwychwstania Jezusa

J. Homerski⁸ po przedstawieniu wielu propozycji podziału Ewangelii św. Mateusza, biorących pod uwagę schemat geograficzny (działalność w Galilei, w drodze do Jerozolimy, działalność w Jerozolimie), raczej teologiczne („tajemnica śmierci, która daje życie”), czy też powtarzające się formuły, zwłaszcza pięciokrotne: „i stało się, gdy Jezus dokończył tych mów” (7,28; 11,1; 13,53; 19,1 i 26,1), przedstawia następującą strukturę:

Prolog:	1–2	— Przygotowanie królestwa niebieskiego w osobie Dziecięcia Jezusa-Mesjasza.
Księga I:	3–7	— Promulgacja programu królestwa niebieskiego (część narracyjna 3–4 i mowa programowa 5–7).
Księga II:	8–10	— Przepowiadanie królestwa niebieskiego (część narracyjna 8–9 i mowa misyjna 10).
Księga III:	11–13	— Trudności w realizacji królestwa niebieskiego (część narracyjna 11–12 i mowa w przypowieściach 13,1–53).
Księga IV:	14–18	— Początki królestwa niebieskiego w tworzącym się Kościele (część narracyjna 13,54–17,27 i mowa eklezjologiczna 18).
Księga V:	19–25	— Odrzucenie niewiernych Żydów, przyjęcie pogan do królestwa niebieskiego (część narracyjna 19–23 i mowa eschatologiczna 24–25).
Epilog:	26–28	— Męka, śmierć i zmartwychwstanie Jezusa jako fakty dowodzące, że królestwo niebieskie już nadeszło.

⁸ HOMERSKI, *dz. cyt.*, s. 37–43.

Kolejny autor J. Kudasiewicz stawiając pytanie: Jaka jest struktura Ewangelii św. Mateusza? Odpowiada, że na to pytanie nie dano jeszcze ostatecznej odpowiedzi, która zadowoliłaby wszystkich krytyków⁹. Opowiadając się, podobnie jak wyżej J. Homerski, za pięcioczęściowym podziałem Ewangelii św. Mateusza pisze:

Dlaczego właśnie na pięć części? Badania autorstwa tej Ewangelii i jej analiza literacka wykazują ścisły związek autora ze Starym Testamentem i judaizmem. Tam właśnie miał on jako wzór pięć ksiąg Tory, pięć Ksiąg Psalterza, pięć tzw. Megillot Kanonu żydowskiego (Pnp; Rt; Lm; Koh; Est). Mateusz w swojej Ewangelii zdradza szczególne upodobania do liczby pięć (5,22.28.34.39.44; 14,17-21; 16,9; 21,23-25; 22,15-17.23-25.34-36.41-43; 25,1-17). Nic więc dziwnego, że taką strukturę nadał także swemu dziełu. Gdy się do tej pięcioczęściowej księgi doda prolog i epilog, wtedy powstanie święta liczba siedem, również umiłowana przez Mateusza (1,1-24; 5,2-4; 6,9; 13,2-4). Ten zamierzony przez niego podział nadał jego dziełu dużo harmonii i równowagi, co zauważył już Papiasz. Być może te właściwości zadecydowały o szczególnym powodzeniu tej Ewangelii w starożytności chrześcijańskiej.

Opuszczając prolog (1–2) i epilog (26–28), przedstawia strukturę pierwszej Ewangelii następująco:

Księga pierwsza: Program królestwa (3–7)

- a) część narracyjna: przygotowanie i początek działalności w Galilei (3–4)
- b) część dydaktyczna: Kazanie na Górze (5–7).

Księga druga: Przepowiadanie królestwa (8–10)

- a) część narracyjna: cudotwórczo-misyjne podróże Jezusa (8–9)
- b) część dydaktyczna: mowa misyjna (10).

Księga trzecia: Tajemnice królestwa (11,1–13,52)

- a) część narracyjna: wiara i niewierność w stosunku do Jezusa (11–12)
- b) część dydaktyczna: mowa w przypowieściach (13,1-52).

Księga czwarta: Kościół pierwocinami królestwa (13,53–18,35)

- a) część narracyjna: polemika z Izraelem i przygotowanie przyszłych współpracowników (13,53–17,27)
- b) część dydaktyczna: mowa eklezjologiczna (18).

⁹ KUDASIEWICZ, *dz. cyt.*, s. 188.

Księga piąta: Wypełnienie się królestwa (19–25)

- a) część narracyjna: podróż mesjańska Jezusa do Jerozolimy i Jego ostatnie starcie z judaizmem (19–23)
- b) część dydaktyczna: mowa eschatologiczna (24–25).

C. Westermann w swojej koncepcji struktury Ewangelii św. Mateusza opiera się na działalności Jezusa w Galilei, w drodze do Jerozolimy i w Jerozolimie. Przedstawia strukturę pierwszej Ewangelii w następujących sekcjach:¹⁰

- a) 1–2 Historia Dzieciństwa Jezusa
- b) 3–18 Działalność w Galilei
 - 3–4: Jan Chrzciciel, chrzest i kuszenie
 - 5–7: Kazanie na Górze
 - 8–9: Czyn Mesjasza
 - 10: Wyśłanie Dwunastu
 - 11: Pytanie Jana Chrzciciela
 - 12: Wrogość faryzeuszy
 - 13: Przypowieści
 - 14–18: Od ścięcia Jana Chrzciciela do historii męki
- c) 19–20 Droga do Jerozolimy
 - 19: od małżeństwa do rozwodu
 - Jezus błogosławi dzieci
 - bogaty młodzieniec i słowo o bogactwie
 - pytanie Piotra o zapłatę
 - 20: przypowieść o robotnikach w winnicy
 - trzecia zapowiedź męki
 - prośba matki Jakuba i Jana
 - dwaj niewidomi na drodze do Jerycha
- d) 21–25 W Jerozolimie
 - 21: Wjazd do Jerozolimy
 - Wypędzenie ze świątyni
 - Drzewo figowe

¹⁰ WESTERMANN, *dz. cyt.*, s. 146–152.

- Pytanie o władzę Jezusa
- Przypowieść o dwóch synach
- Przypowieść o dwóch dzierżawcach winnicy
- 22: Przypowieść o uczcie królewskiej
 - Pytanie faryzeuszy (podatek)
 - Pytanie saduceuszy (zmartwychwstanie)
 - Pytanie o największe przykazanie
 - Pytanie Jezusa o Mesjasza skierowane do faryzeuszy
- 23: Ostrzeżenie przed faryzeuszami
 - Biada skierowana do uczonych w Piśmie
 - Lament nad Jerozolimą
- 24–25: Nadchodzący koniec (Apokalipsa synoptyczna)
- e) 26–28 Męka, śmierć i zmartwychwstanie
 - 26: Od postanowienia zabicia Jezusa do Getsemani
 - 26,47–27,66: Od pojmania do śmierci
 - 28: Pusty grób i zmartwychwstanie

Wyżej przedstawione schematy strukturalne Ewangelii św. Mateusza wykazują znaczne różnice w zależności od podejścia do tego zagadnienia przez poszczególnych egzegetów. Niezależnie jednak od tego, który podział Mateuszowej Ewangelii przyjmujemy, możemy stwierdzić, że w każdym chodzi o ukazanie Jezusa jako Mesjasza w słowie i czynie oraz zapowiadanego przez proroków Syna Człowieczego, który przyszedł nas zbawić.

Das Problem der Struktur des Matthäusevangeliums in der heutigen Exegese

ZUSAMMENFASSUNG

Das Matthäusevangelium erfreute sich großer Popularität in der Alten Kirche. Es wurde häufiger als die anderen Evangelien durch die Kirchenväter zitiert und kommentiert. Der Grund dafür war, dass man es für die vollständigste Katechese über das Leben und die Lehre Jesu hielt. Die Struktur dieses Evangeliums hat einen tiefen theologischen wie auch symbolischen Sinn.

Der Artikel setzt sich mit der Struktur des Matthäusevangeliums auseinander, indem in ihm die Untersuchungen von vier Exegeten analysiert werden: Janusz Czerski (*Księgi narracyjne Nowego Testamentu*, Opole 2003, S. 170–172), Józef Homerski (*Ewangelia według św. Mateusza*, Poznań–Warszawa 1979, S. 37–43), Józef Kudasiewicz (*Ewangelie synoptyczne dzisiaj*, Ząbki 1999, S. 188–190) und Claus Westermann (*Abriss der Bibelkunde*, Stuttgart 1991, S. 146–152). Manche von ihnen kamen zum Schluss, dass das Matthäusevangelium im gewissen Sinne als ein christlicher Pentateuch anzusehen ist, der das Recht des neuen Israel, des neuen Gottesvolkes beinhaltet. Der Gesetzgeber dieses neuen Volkes ist Christus — der neue Moses.